



Interview

LOES HOUWELING

In *PiP* 35 (februari 2007) stond de eerste column van **Justine Pardoën**: 'Generatie M'. De column vloeide voort uit een interview dat Bas Levering met haar had, met als titel 'Pubers experimenteren nu eenmaal met seks online' (*PiP* 31). In bijna honderd columns nam zij ons mee in de ontwikkelingen van de digitale media en de betekenis daarvan voor opgroeien en opvoeden. Loes Houweling interviewde Justine en vroeg haar hoe ze tegen deze ontwikkelingen aankijkt.

Is dit hoe we kinderen willen grootbrengen in deze wereld?



door **Loes Houweling**

In 2012 publiceerde je het boek *Focus. Hoe kijk je nu naar jouw boodschap daarin?*

Ik schreef het boek over de invloed van sociale media op het maken van huiswerk. Dat is meer dan tien jaar geleden. Nu zit dat onderwerp bij iedereen tussen de oren. Maar toen ik dat schreef deed *NRC Next* een factcheck en het kwam erop neer dat het een soort boomer-angst was, paniek over wat er allemaal gebeurt met de jeugd, zonder

wetenschappelijke basis. Er was inderdaad nog geen wetenschappelijk onderzoek naar gedaan, maar de evidence was er natuurlijk wel. Ik kwam in scholen, praatte met ouders, sprak met leerlingen, er was genoeg evidence. Sinds die tijd is er heel veel onderzoek gedaan en is duidelijk gebleken dat sociale media voor een bepaalde groep heel risicovol zijn. Sinds afgelopen januari is er de richtlijn vanuit het ministerie over de smartphone in het onderwijs, waaraan





Het enige moment dat kinderen niets aan hun hoofd hebben is als ze onder de douche staan

scholen in het voortgezet onderwijs zich geïmmiteerd hebben. Deze is in overeenstemming met de VO-raad tot stand gekomen. Scholen moeten beleid hebben over het omgaan met mobiele telefoons en sociale media. Inmiddels gaat het basisonderwijs en het mbo ook iets ermee doen. En dat was nodig. Ik was bijvoorbeeld gisteren op een school en na mijn presentatie zei een docent van een jaar of 35: 'Nu begrijp ik dat wij dit doen voor de kinderen en niet zozeer voor onszelf. Ik had echt het idee dat ik beleid moest gaan handhaven waar ik niet achter stond, alleen omdat een paar docenten niet kunnen lesgeven.' Letterlijk zei ze dat zo. En dat heb ik vaker gehoord. Het gaat niet alleen om orde houden maar ook om welzijn. De gemeente Haarlem had onlangs de scholen uitgenodigd, geïnitieerd door een kinderpsychiater die in haar spreekkamer ziet dat het heel slecht gaat met onze meiden. Ze wilde graag met scholen in gesprek met de boodschap: 'Ga alsjeblieft iets doen met dat telefoonbeleid. Laat dat niet op z'n beloop.' Ze ziet dat die meiden eenzaam zijn en daarover niet met anderen in gesprek zijn. Als je dat wel organiseert, helpt hen dat enorm. De grens tussen welzijn en stoornis, psychisch ziek-zijn, is niet hard. Hier wil ik nog wat mee doen; ik ga toch nog eens een verhaal schrijven over welzijn in relatie tot het gebruik van sociale media.

Door de school leidend te maken geef je aan dat de omgeving iets moet doen.

Het levert veel weerstand op bij scholen dat zij daarvoor verantwoordelijk

woulden zijn. Dat kreeg ik gisteren ook te horen: 'Wij moeten alles al. Alles wat een beetje problematisch is, komt op ons bordje.' Maar wat is nu belangrijker dan ervoor te zorgen dat die kinderen goed slapen, goed in hun vel zitten? Want dat is de voorwaarde voor leren.

Als het alleen maar als voorwaarde voor leren gezien wordt, is dat niet wat arm?

Als docenten het gevoel krijgen dat ze de rol van de ouders en de rest van de maatschappij moeten nemen, dan ben je ze kwijt. Dus ik beperk het tot het effect op leren. Docenten zeggen ook: 'Kinderen hebben zo'n vol hoofd dat er niks meer in kan. Als ik een les heb gegeven, moet ik het de volgende keer helemaal herhalen, want er blijft niks hangen.' Ik heb een documentaire laten maken door twee studenten van Stenden en daar zit Stefan van der Stigchel in (LH: hoogleraar neurowetenschap) en die legt dat heel mooi uit. Ik zei het in mijn boek van 2012 ook al: kinderen hebben gewoon een stil hoofd nodig. Ik sprak er met kinderen over en ook op ouderavonden: 'Wanneer hebben ze niks aan hun hoofd als ze wakker zijn, helemaal niks?' Dan komt er na even denken: 'Als ze onder de douche staan.' Dat zeggen kinderen ook. Dus laat de waterrekeningen maar gewoon lekker oplopen in hun pubertijd, want dat is het enige moment dat ze nog eens niks doen. Dan is er vrijheid en ruimte van waaruit ineens een gedachte kan opkomen van: zo ga ik het doen of dát wil ik. Mijn dochter stond ook eindelijk onder de douche en dat gaf zoveel rust. Want de wereld ingaan met een tele-

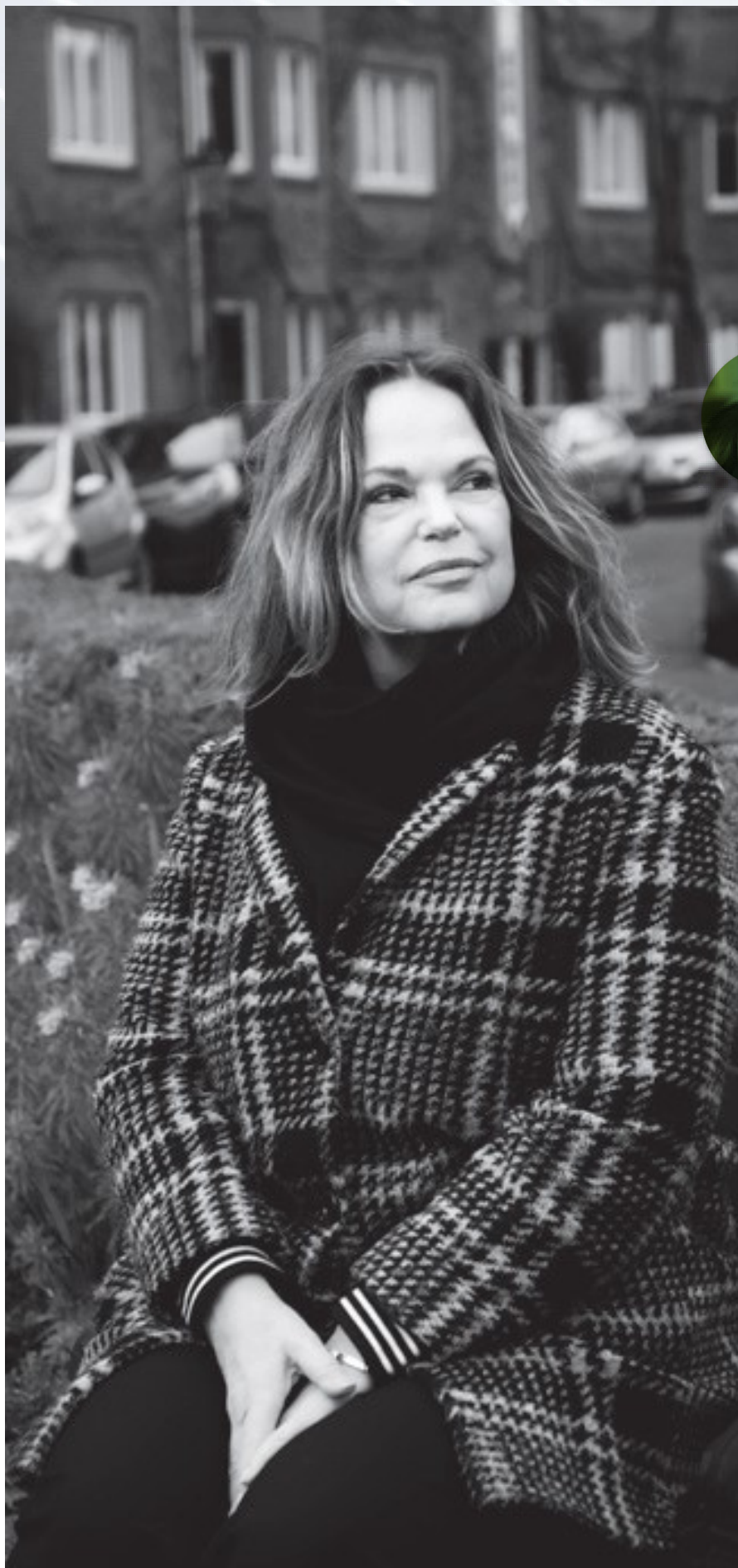
foon in je oor is voortdurende overprikkeling. Kinderen vertellen dat ze even niets hebben tijdens muziek maken, sporten of hardlopen, maar dat doen we allemaal heel weinig.

Dat er nu in scholen wordt afgesproken om in elk geval in de klas geen mobieltjes te gebruiken, hoe zie je dat?

Kinderen vinden het heerlijk. We moeten ze helpen om te ervaren dat het fijn is zonder mobiel. Dat kun je als ouders thuis wel doen, maar dan zijn ze de enige. Twee weken op vakantie zonder internet, vreselijk. Want hun vrienden zitten in dat ding, dus dan worden ze afgesloten. Het werkt alleen als niemand die mobiel heeft; de school is daarvoor bij uitstek de geschikte plek. Er was vorige zomer in een Iers dorp een groep moeders die onderling had afgesproken: wij gaan stoppen met die telefoons. Dus als ze bij elkaar gaan spelen, geen telefoons. Geweldig. Je kan het alleen maar met z'n allen doen. Dus het klopt als scholen zeggen dat zij dat weer moeten oplossen, maar er is geen andere mogelijkheid. Het moet via de groep.

Hoe ben je eigenlijk bij het thema jeugd en media gekomen?

De allereerste start was dat mijn toenmalige partner en ik ons afvroegen wat internet zou gaan betekenen in de communicatie. Dat was 1994. Hij was tekstschrijver en ik was aan het promoveren als taalkundige. We zagen in San Francisco The WELL, waar Howard Rheingold over schreef, waar mensen pionierden met een vorm van wat



Interview

LOES HOUWELING

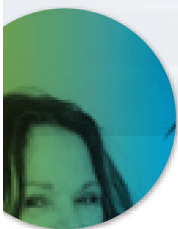
internet zou kunnen doen. Dus toen dachten we: laten we eens experimenteren. Bij de start van Ouders Online (1996) was het echt nog heel erg pionieren. We hadden zelf een forum gebouwd, want er bestond nog helemaal geen software voor. We hebben al doende ontdekt wat het betekent als je mensen online met elkaar laat communiceren. Eerst gingen we 's avonds alle berichtjes redigeren, met punten en komma's, alsof het ingezonden brieven voor de krant waren.

Ik was toen zwanger of misschien net bevallen, en alle informatie in tijdschriften was voor vrouwen bedoeld. We bedachten een redactionele formule voor de hoogopgeleide witte man, want die was op dat moment online en de rest nog minder. Vrouwen hadden thuis geen internet. De helft van onze bezoekers woonde in Almere, in nieuwe woonwijken waar goed internet werd aangelegd. Het waren in eerste instantie vooral mannen, die vervolgens tegen hun vrouw zeiden: 'Dat moet je eens bekijken, dat is leuk voor jou.' Andere vrouwen ontdekten ons op het werk. We hebben meegemaakt dat vrouwen ons lieten weten: ik heb speciaal voor Ouders Online een computer aangeschaft, want door mijn zwangerschapsverlof kan ik niet meer op mijn werkcomputer.

Vanuit Ouders Online ging jij je bezighouden met het gebruik van media, wat je nu mediawijsheid zou noemen.

Ja, want op een gegeven moment werd ik gebeld door Remco Pijpers, indertijd specialist Jeugd en Media bij KPN. Hij

Mediawijsheid is media kunnen inzetten om je doelen te bereiken, zonder anderen of jezelf schade te berokkenen



maakte een kinderwebsite, Kids Planet, en wilde graag meer voor ouders doen, want hij merkte dat kinderen allerlei vragen stelden die ze blijkbaar niet aan hun ouders stelden. Toen zijn we samen de stichting Mijn Kind Online begonnen, vanuit KPN. Daar hebben we heel mooie dingen kunnen doen. We hebben het allereerste onderzoek in Nederland gedaan naar cyberpesten, toen de wetenschap zich daar nog helemaal niet mee bezighield. We hebben bijgedragen aan de aanstelling van de eerste hoogleraar mediaopvoeding in Europa, Peter Nikken aan de Erasmus Universiteit, nu lector bij Windesheim. We hebben altijd veel samengewerkt met mensen uit de wetenschap, zoals Patti Valkenburg. Haar hebben we gevoed met kennis uit de praktijk, en als wij eens onderzoeksvragen hadden, stelden we die aan haar. Dat was een heel leuke tijd omdat het allemaal zo nieuw was.

Waar komt die gedrevenheid vandaan om daar nog steeds mee bezig te zijn?

Waar je me nog meteen voor kan inzetten is als ik mag vertellen wat het belang is van mediawijsheid. Net als digitale geletterdheid heb je ook gewone geletterdheid. Digitale geletterdheid is net zo belangrijk, maar niet als doel op zich. Het gaat ergens over; waarom moeten kinderen kunnen lezen en schrijven, waarom moeten kinderen digitaal geletterd zijn? Omdat ze anders niet kunnen meedoen in de samenleving. En als je grote verschillen krijgt binnen één generatie, wat je nu steeds duidelijker ziet gebeuren, is dat een voe-

dingsbodem voor sociale onrust. Uiteindelijk is dat een bedreiging van onze democratische rechtsstaat. Dat is waar het mij ten diepste om gaat. Het gaat om vrijheid en autonomie. Wij zagen lang geleden al dat er scholen waren in Amsterdam waar, toen iedereen Facebook had, grote groepen kinderen dat niet hadden. Omdat ze het te moeilijk vonden. En ondertussen waren er experts als Wim Veen, hoogleraar in Delft, die spraken over 'homo zappiens' en 'generatie Einstein', en dat dat een geweldige generatie zou zijn die ons er allang 'uitgesurft' had. 'Over welke mensen heeft u het eigenlijk?' heb ik een keertje gevraagd. Het ging over zijn ervaring met zes studenten uit een eigen werkgroep. Hij had duidelijk geen idee wat er in de rest van het land gebeurde. Heel lang is gesproken over een digitale kloof tussen de oude en de jonge generatie en ik bleef aldoor maar zeggen: 'Ik praat met vijftigers en die zijn allemaal veel meer bij dan de jongeren die ik in klassen tegenkom.'

Als je teruggaat naar die begintijd en hoe je nu tegen die ontwikkelingen aankijkt, maar ook hoe je jezelf daartoe verhoudt, welke ontwikkeling zie je daarin?

We waren in de begintijd vooral bezig ouders te helpen om goede keuzes te maken, bijvoorbeeld over mediaproducten. Later zijn awards uitgereikt waarvoor kinderen dingen konden aanmelden. Met een jury beoordeelden we websites die kinderen zelf gemaakt hadden. Zo zijn er ook echt kinderen opgestuwd die op hun zolderkamertje

in hun eentje een website maakten, zoals nu de influencers. Alles wat ze wilden delen met de wereld, zetten ze op die website. Maar nu maken kinderen geen eigen websites meer, want dat gaat nu via die redelijk platte sociale media.

We gingen er toen van uit dat het internet vooral een positieve bijdrage zou leveren aan het leven van een kind, qua cultuur, qua toegang tot de wereld, zichzelf uiten, ook creatief. We hebben ook jarenlang allerlei maaklessen gegeven. Kinderen leerden websites maken, online kranten maken. We hebben, ook op lerarenopleidingen, veel aandacht besteed aan: dit wordt onderdeel van het leven, dit hoef je niet buiten de deur te houden, het is niet of/of, of creatief of op de computer. Verbind het met elkaar, ga zoveel mogelijk samen met je kind ontdekken, samen gamen, samen kijken of het leuk is om foto's te bewerken. We moeten de omschakeling maken van een opvoedrelatie van: 'jij weet het en gaat het aan het kind vertellen', naar: 'we weten het samen niet en we gaan het samen onderzoeken, maar ik heb wel meer kennis dan jij en meer ervaring over hoe je dit doet en wat de risico's zijn'. Als je zo gesprekken met elkaar voert, kun je op een heel organische manier opvoeden, want dan ontdek je samen de risico's. Kinderen krijgen het gevoel: mijn ouders vinden het interessant en als ik hulp nodig heb, durf ik naar hen toe te komen. We wilden dat kinderen hun ouders als eerste vertrouwenspersonen gingen zien, en dat kan niet als ouders alleen maar straf geven



als een kind online in de problemen is gekomen. Nu gaat het toch vooral over het voorkomen van alle risico's, terwijl we dat nooit hebben gewild. Maar er is ook nogal wat aan de hand... Vierjarige kinderen die porno kijken, of kinderen

in de Beethovenstraat in Amsterdam-Zuid die worden beroofd door leeftijdsgenoten die als geldezel online geronseld zijn, dus eigenlijk in opdracht van anderen bezig zijn. Al die criminaliteit online in die netwerken, waar kinderen worden afgeperst of gestalkt. Dan kun

Interview

LOES HOUWELING



je nog steeds zeggen dat het een kleine groep is, maar de schade die het brengt, ook van doorgestuurde sexting, exposure, grooming, dat gebeurt allemaal nog steeds. Het is niet meer zo nieuw, dus het is niet meer zo in het nieuws, maar het aantal kinderen dat slachtoffer is, is gewoon enorm. Daarin zie je geen verschil langs sociaal-economische lijnen, want ook 14-jarige meisjes van het gymnasium zijn slachtoffer van grooming en misbruik van sexting. Sommige jongens en meisjes die heel streetwise zijn, zijn soms ook streetwise online en weten precies waar de valkuilen zijn. Sonia Livingstone, van de London School of Economics, benadrukte: risico lopen is nog geen gevaar. Dat onderscheid werd heel duidelijk uit onderzoek onder Europese kinderen. Kinderen die veel online zijn, lopen veel risico, maar doordat ze veel online zijn, doen ze meer ervaring op en lopen ze dus uiteindelijk minder gevaar. Dat onderzoek liet zien dat juist kinderen die heel erg beperkt werden, in de zuidelijke delen van Europa, Hongarije, Griekenland, ondanks het feit dat ze minder online waren, relatief veel nare dingen meemaakten.

Eigenlijk ben je meer aan het waarschuwen en bezig met het voorkomen van de risico's. Proef ik teleurstelling bij je?

Met Bureau Jeugd & Media (opgericht in 2014) hebben we *De Internethelden* ontwikkeld, lesmateriaal voor de onderbouw middelbare school, en ook *De Internethelden Basis* voor speciaal onderwijs, internationale schakelklas-



Interview

LOES HOUWELING



sen en groep 7 en 8 van het basisonderwijs en praktijkonderwijs. Die programma's gaan over internetveiligheid en digitaal burgerschap: hoe ga je met elkaar om? Hoe zorg je goed voor jezelf en anderen in de online wereld? Hoe zorg je dat je er geen schade van ondervindt? Het gaat eigenlijk alleen maar over de randvoorwaarden. En dat is jammer. We geven dus geen lessen over hoe je media kunt inzetten om je doelen te bereiken. Mediawijsheid is media kunnen inzetten om je doelen te bereiken, zonder anderen of jezelf schade te berokkenen.

En als je vooruitkijkt? Wordt AI net zo'n omslag als het internet of groter?

Dat wordt echt heel groot. En er komen heel grote vragen aan. Op het moment dat een hoogleraar in Nederland zegt: kinderen moeten AI-wijsheid leren en zouden op de basisschool al moeten leren *prompten*, dus communiceren met AI als chatGPT, denk ik: welk kindbeeld zit hieronder, moeten we niet even stilstaan en zeggen: willen we dit wel? Willen we kinderen, die nog niet weten hoe de wereld in elkaar zit, nog niet goed weten hoe je goed communiceert met echte mensen, die echt van nep nog niet goed kunnen onderscheiden en nog niet weten: dit is mijn plek, confronteren met een wereld die kunstmatig is en misschien zelfs geen waarheid meer kent? Altijd maakbaar, maar nooit meer te vertrouwen? Daar kun je met grote zevenmijlslaarzen overheen stappen omdat je vindt dat er geld verdiend moet worden en we anders

achterlopen en de Chinezen nooit meer inhalen of zo, maar in die race staan we op het punt belangrijke dingen te verliezen. Iedereen die vindt dat we kinderen hier zo vroeg mogelijk mee moeten leren omgaan, heeft misschien wel andere drijfveren dan het belang van het kind. Laten we vragen: waarom dan precies? Is dit hoe we kinderen willen grootbrengen in deze wereld?

Heb je je die vraag ook bij de start van internet gesteld?

Nee, dat was echt anders, toen ging het over een mooie nieuwe stap. Je hebt de ontwikkeling van de boekdrukkunst en daarna film en toen kwam internet met websites. Het idee van: kijk eens wat we allemaal kunnen met hyperlinks en animaties en filmpjes maken en hoe kinderen zich zo makkelijk kunnen uiten. We hoeven niet meer langs de biebjuffrouw die zegt: dat boek mag jij niet meenemen – je vindt het immers allemaal online. Ik vond het eigenlijk alleen maar bevrijdend. De ontwikkeling die er nu aan zit te komen, vind ik helemaal niet bevrijdend. Die vind ik steeds meer een bedreiging van onze vrijheid. Het kan aan mijn leeftijd liggen.

Maar dat was misschien destijds ook zo.

Nou ja, ik weet het niet, ik ben heel somber, of beter gezegd 'alert', veel alerter op allerlei waarden die op het spel staan, tot en met de democratische waarden aan toe. Maar ook waarden van menselijkheid, van oprecht contact, van tijd hebben voor elkaar, tijd om te

luisteren, om lange gesprekken te voeren, om naar elkaars verhalen te luisteren. Ik vind het altijd zo wonderlijk dat als je een gesprek voert met een klas kinderen, ze allemaal verbaasd zijn over wat ze horen van elkaar. Ze hebben zelden een gewoon gesprek over wat ze meemaken. Ze weten precies hoe hoog de cijfers van de ander zijn, maar niet dat die ander in zijn vrije tijd prachtig blokfluit speelt. Of ook wel eens eenzaam is. Wat mij betreft moet het meer gaan over levenskunst en menselijke waarden. Dat klinkt dan allemaal heel soft en vaag.

Dat klinkt wat mij betreft heel pedagogisch.

Ik zou de pedagogen ook eigenlijk willen oproepen om zich bezig te houden met de ontwikkelingen van AI in het leven van kinderen, want ik hoor alleen maar de techneuten en mensen die innovaties willen. ★

Reageren op dit interview? Mail naar eindredactie@pedagogiek.nu